ILK O‘ZBEK RAHBAR HUQUQSHUNOS AYOLI – HALIMA MUHITDINOVA

Maxamadaliyeva Gulxayo Mirzaumar qizi
Toshkent davlat yuridik universiteti
huzuridagi H.K.Muhitdinova nomidagi akademik litseyi 1-kurs talabasi
https://doi.org/10.5281/zenodo.23064359

Annotatsiya
Ushbu maqolada O‘zbekiston huquqshunoslik va sud-huquq tizimi tarixida alohida va o‘chmas o‘rin tutgan taniqli olima, davlat va jamoat arbobi Halima Qodirovna Muhitdinovaning hayoti hamda ko‘p qirrali ilmiy-amaliy va pedagogik faoliyati yoritiladi. Uning prokuratura va sud organlaridagi rahbarlik faoliyati, O‘zbekiston SSR Oliy sudi raisi sifatidagi xizmatlari, urush yillaridagi fidoyiligi va xalqaro maydondagi BMT doirasidagi vakilligi tahlil qilinadi. Shuningdek, Halima Muhitdinovaning O‘zbekistonda yuridik kadrlarni tayyorlash va huquqshunoslik ta’limini rivojlantirishdagi beqiyos o‘rni va uning ma’rifiy merosi haqida ilmiy va tahliliy fikr yuritiladi.

Kalit so‘zlar: Halima Muhitdinova, huquqshunoslik, Oliy sud raisi, prokuratura, yuridik ta’lim, BMT, xalqaro faoliyat, "O‘zbekistonda xizmat ko‘rsatgan yurist", xotin-qizlar.

Abstract:
zThis article examines the life, state, and scholarly-pedagogical activities of Halima Qodirovna Muhitdinova, a distinguished legal scholar and stateswoman who holds a prominent place in the history of jurisprudence in Uzbekistan. It analyzes her contributions to the development of the judicial and legal system, her leadership as the President of the Supreme Court of the Uzbek SSR, her representation of Uzbek women in international forums such as the UN, and her long-standing dedication to legal education and training legal professionals.

Keywords: Halima Muhitdinova, jurisprudence, President of the Supreme Court, legal education, United Nations, international activity, honored lawyer, women in law.

Kirish

Tarixda shunday insonlar bo‘ladiki, ularning hayotini faqat egallagan lavozimlari yoki olgan unvonlari bilan cheklangan holda baholab bo‘lmaydi. Ularning haqiqiy qadri va faoliyatining ko‘lami o‘zlari yashagan murakkab davrda qanday o‘chmas iz qoldirgani va keyingi avlodlar uchun qanday yo‘l ochib bergani bilan belgilanadi. Halima Qodirovna Muhitdinova ana shunday ulkan tarixiy va ma’rifiy shaxslardan biridir.

XX asrning birinchi yarmida va o‘rtalarida O‘zbekistonda sud-huquq tizimi va yuridik ta’lim endigina shakllanish hamda takomillashish jarayonida bo‘lgan bir davrda Halima Muhitdinova ushbu amaliy va ilmiy yo‘nalishda izchil faoliyat olib bordi. U prokuratura organlarida quyi bosqichdan to rahbarlik darajasigacha ko‘tarildi, sud amaliyotida faoliyat yuritdi, mamlakatning eng yuqori sud organiga rahbarlik qildi, xalqaro maydonlarda o‘zbek xotin-qizlari manfaatini himoya qildi va umrining oxiriga qadar yuridik kadrlar tayyorlash ishiga beqiyos hissa qo‘shdi.

Shuning uchun ham uning hayot yo‘lini o‘rganish faqat bir ko‘zga ko‘ringan siymoning tarjimai holini tadqiq etish emas, balki O‘zbekiston sud-huquq tizimi, prokuratura organlari va yuridik ta’limining shakllanish hamda rivojlanish tarixiga atroflicha nazar tashlashdir.

Halima Muhitdinovaning huquqshunoslikka kirib kelishi va dastlabki faoliyati

Halima Qodirovna Muhitdinova 1916-yil 1-yanvarda Namangan viloyatining Yastepa qishlog‘ida oddiy dehqon oilasida dunyoga kelgan. 1920-yillarda qishloqdagi boshlang‘ich maktabda tahsil olib, yoshligidanoq bilim olishga va ma’rifatga intildi. Uning ilmga bo‘lgan

ishtiyoqi 1931-yilda Farg‘onadagi o‘qituvchilar institutining tayyorlov bo‘limiga qabul qilinishiga zamin yaratdi.

1936-yilda Halima Muhitdinova Toshkent yuridik maktabiga o‘qishga kirdi. O‘sha davrda huquqshunoslik kabi murakkab va mas’uliyatli sohaga ayol kishining kirib kelishi hamda fanlarni a’lo darajada o‘zlashtirishi alohida voqelik edi. Uning bilim darajasi va salohiyati yuqori baholanib, o‘qishni boshlaganidan atigi bir yil o‘tib amaliyotga va amaliy ish jarayoniga yuborildi. Amaliy faoliyatini prokuratura tizimidan boshlagan Halima Muhitdinova bosqichma-bosqich tajriba orttirib bordi:

1935–1938-yillarda Uychi tuman prokuraturasida kotiba, keyinchalik Namangan shahar prokurorining yordamchisi hamda Farg‘ona viloyat prokurorining yordamchisi va O‘zbekiston SSR Prokurorining sud nazorati bo‘yicha yordamchisi lavozimlarida faoliyat yuritdi.

1942-yildan boshlab Namangan viloyat prokuraturasining sud nazorati bo‘limiga rahbarlik qilgan.

Muhitdinovaning faoliyatidagi eng muhim jihatlardan biri shundaki, u huquq sohasini faqat nazariy jihatdan o‘rganib qolmay, prokuratura va sud tizimining eng quyi bosqichlaridan tortib eng yuqori rahbarlik lavozimlarigacha bo‘lgan amaliy yo‘lni bosib o‘tdi. Bu esa uning vakolatli huquqshunos va yetuk davlat arbobi sifatida har tomonlama mukammal shakllanishiga asosiy omilbo‘libxizmatqilgan.

Urush yillaridagi fidoyilik va xalqaro maydondagi e’tirof

Ikkinchi jahon urushining og‘ir va sinovli yillarida Halima Muhitdinova el-yurt manfaati yo‘lida ulkan tashkilotchilik va fidoyilik namoyish etdi. U Farg‘ona vodiysidan Mirzacholga ko‘chirilgan oilalarni joylashtirish, mashhur Farhod GES qurilishiga Namangan viloyatidan 60 mingdan ziyod aholini safarbar etish, urush frontchilari va front orti mehnatchilarini o‘tin hamda zaruriy ta’minot vositalari bilan ta’minlash kabi mas’uliyatli ishlarni amalga oshirdi. 1944-yilda esa frontga ketganlarning oilalarini davlat ta’minoti tizimida rahbarlik lavozimiga tayinlanib, ijtimoiy muhofaza masalalariga mas’ul bo‘ldi.

Urushdan keyingi davrda Halima Muhitdinovaning faoliyati nafaqat respublika miqyosida, balki xalqaro darajada ham e’tirof etildi:

1957-yilda Nyu-York shahrida o‘tkazilgan Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT) Bosh Assambleyasining “Xotin-qizlarning oiladagi ahvoli” komissiyasining o‘ninchi sessiyasida ishtirok etdi.

1961-yilda Buxarestda bo‘lib o‘tgan o‘n birinchi sessiyada ushbu nufuzli BMT komissiyasining vitse-prezidenti etib saylandi.

Bu voqea o‘zbek ayoli va huquqshunosining xalqaro diplomatik hamda huquqiy maydonda erishgan ulkan va tarixiy yutuqlaridan biri edi.

O‘zbekiston SSR Oliy sudi raisligi va yuridik ta’limdagi meros

Halima Muhitdinovaning hayotidagi eng mas’uliyatli bosqich uning Oliy sud tizimidagi rahbarlik faoliyati bilan bog‘liqdir.

1961-yilda O‘zbekiston SSR Oliy sudi raisining o‘rinbosari lavozimiga tayinlandi.

1972-yil 16-noyabrda esa O‘zbekiston SSR Oliy sudi raisi etib saylandi va ushbu oliy sud organiga 10 yil davomida (1982-yilgacha) muvaffaqiyatli rahbarlik qildi. Uning sa’y-harakatlari bilan sudlov ishlarini adolatli yuritish, sud apparati xodimlarining malakasini oshirish va qonuniylikni mustahkamlash borasida salmoqli ishlar amalga oshirildi.

1982-yilda nafaqaga chiqqach, Halima Muhitdinova o‘z hayotini yuridik ta’lim va yoshlar tarbiyasiga bag‘ishladi. U Toshkent yuridik texnikumi direktori etib tayinlandi. Ushbu muassasada va umuman yuridik ta’lim tizimida u 2011-yilgacha — 96 yoshida vafot etguniga qadar samarali faoliyat ko‘rsatib, minglab yosh huquqshunos kadrlarni tarbiyalash va kasbga yo‘naltirish ishiga beqiyos hissa qo‘shdi.

Uning davlat va jamiyat oldidagi ulkan xizmatlari munosib baholanib, 1975-yilda

“O‘zbekistonda xizmat ko‘rsatgan yurist” faxriy unvoni berildi hamda u qator davlat orden va medallari bilan taqdirlandi. Bugungi kunda Toshkent davlat yuridik universiteti huzuridagi Namangan viloyati akademik litseyiga H.K. Muhitdinova nomi berilgan bo‘lib, bu olima va arbob xotirasiga ko‘rsatilgan yuksak ehtiromdir.

Muhokama va natijalar Halima Qodirovna Muhitdinovaning hayoti va faoliyatini o‘rganish shuni ko‘rsatadiki, u O‘zbekiston huquqshunosligi, sud-huquq tizimi va yuridik ta’limi rivojiga amaliy, tashkilotchilik va pedagogik faoliyati orqali beqiyos hissa qo‘shgan. Uning Oliy sud raisi darajasiga ko‘tarilishi va BMT komissiyasi vitse-prezidenti etib saylanishi o‘zbek xotin-qizlarining davlat boshqaruvi hamda xalqaro maydondagi nufuzini oshirishda muhim tarixiy qadam bo‘lgan. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, Muhitdinovaning yuridik kadrlar tayyorlash, prokuratura va sud organlarida qonuniylikni ta’minlash hamda xotin-qizlar huquqlarini himoya qilishdagi xizmatlari uning kelajak avlodlar uchun o‘rnak bo‘ladigan boy
ma’naviyvahuquqiymerosinibelgilabbergan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Halima Muhitdinova — hayoti va merosi. TDYU huzuridagi H.K. Muhitdinova nomidagi akademik litseyning rasmiy taqdimot va biografik materiallari. Toshkent, 2024.
2. O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi. "Muhitdinova Halima Qodirovna" maqolasi. Toshkent: O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi davlat ilmiy nashriyoti.
3. O‘zbekiston Respublikasi Oliy sudi tarixi va faoliyati materiallari to‘plami. Toshkent, 2018.
4. O‘zbekiston Fanlar akademiyasi. Ma’rifatparvar va davlat arbobi bo‘lgan ayollar. Toshkent: Fan nashriyoti.
5. O‘zbekiston Milliy axborot agentligi (O‘zA). "Ajoyib huquqshunos va davlat arbobi Halima Muhitdinova xotirasiga." Arxivi materiallari.